

Demokratisering i Turkiet

En analys av statens, civilsamhällets och globaliseringens roll
i demokratiseringsprocessen

Abstract

I vår uppsats ställer vi oss frågan varför Turkiet, trots över 50 år av demokratiska institutioner bryter mot mänskliga rättigheter samt yttrande- och pressfriheter. Vi har använt oss av en modell som identifierar tre kärnområden viktiga för demokratisering: staten, globaliseringen och civilsamhället.

Vår slutsats är Turkiet har en politisk kultur som inte gynnar konsolidering. Detta beror på flera olika faktorer. Transitionen från diktatur till valdemokrati innebar att strukturer etablerades som favoriserade eliter. För det andra finns det en omfattande partikularism i statsförvaltningen jämte det demokratiska systemet. Globaliseringen fungerar som en motor för demokratisering, där särskilt EU driver på utvecklingen. Historiskt sett har civilsamhället haft en svårbestämd påverkan, med ett våldsamt förflutet, men idag är civilsamhället en viktig faktor för att konsolidera det demokratiska systemet.

Nyckelord: Turkiet, demokratisering, civilsamhälle, globalisering, konsolidering

Antal tecken: 69 381

Innehållsförteckning

<u>Inledning.....</u>	<u>1</u>
1.1 Syfte och frågeställning.....	1
1.2 Teori och perspektiv.....	2
1.3 Metod och material.....	2
1.4 Begreppsdiskussion.....	3
1.4.1 Demokrati och demokratisering.....	3
1.5 Transition och konsolidering.....	4
1.5.1 Begreppen i vår modell: stat.....	5
1.5.2 Begreppen i vår modell: civilsamhället.....	6
1.5.3 Begreppen i vår modell: globalisering.....	7
<u>2 Bakgrund.....</u>	<u>8</u>
2.1.1 Den nya republiken växer fram -1948.....	8
2.1.2 Efter Atatürk 1948 - 1997.....	9
2.1.3 Turkiet sedan 1997: hur är situationen för MR?.....	11
<u>3 Staten.....</u>	<u>13</u>
3.1 Transition.....	13
3.2 Konsolidering.....	14
3.3 Etnisk identitet.....	15
3.4 Religiös identitet.....	16
<u>4 Globaliseringen.....</u>	<u>18</u>
4.1 Global kultur.....	18
4.2 Global politisk ekonomi.....	18
4.3 Global governance.....	19
<u>5 Civilsamhället.....</u>	<u>21</u>
5.1 Institutionella, historiska och civila faktorer.....	21
5.2 Komponenter i utvecklingen.....	21
<u>6 Resultat.....</u>	<u>24</u>
<u>7 Referenser.....</u>	<u>26</u>

Inledning

Den 7 augusti 2006 anlände 1208 barnböcker till Istanbul. De fastnade i tullen. Böckerna, bland annat Pippi Långstrump och Alfons Åberg, fick inte tillåtelse till inträde i Turkiet och hotas i skrivande stund av att förstöras. Böckerna var donerade av en svensk organisation, Komak, som driver utbildningsprojekt i de kurdiska delarna i Turkiet. Böckerna var översatta till kurdiska och skulle läsas av kurdisktalande skolbarn. Turkiet förhandlar om att bli en fullvärdig EU-medlem och har de senaste 50 åren haft fungerande demokratiska institutioner. Varför försvåras och förhalas leveransen av något så till synes oskyldigt som Alfons Åbergböcker (www.svd.se 24/8 06)?

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med vår uppsats är att analysera konsolideringsproblematiken hos en stat som klarat av övergången från diktatur, som fungerande demokratiska institutioner, men som ändå bryter mot viktiga demokratiska värden. Detta är så högt upp vi kommer på en abstraktionsstege av vårt fall. För att analysera svårigheterna har vi valt att göra en fallstudie av Turkiet. Landet har en lång tradition av demokratiska institutioner – trots detta är landet inte en konsoliderad demokrati. Turkiet uppvisar många allvarliga brister i det demokratiska systemet, till exempel ett problematiskt förhållande till mänskliga rättigheter, militärens framträdande roll och ett omfattande patron-klientsystem. Dessa problem kvarstår femtio år efter transitionen från auktoritärt styre till val och demokratiska institutioner.

Vår *frågeställning* är: Trots femtio år med relativt väl fungerande demokratiska institutioner bryter den turkiska staten konsekvent mot mänskliga rättigheter (MR) samt press- och yttrandefriheter. Varför?

Med mänskliga rättigheter menar vi FN:s deklaration om mänskliga rättigheter, vilken även används av Amnesty och Human Rights Watch (<http://www.un.org/Overview/rights.html>)

Enligt tongivande demokratiteori är kombinationen av demokratiskt system och brott mot MR en paradox. Det beror på antagandet att demokratier accepterar oppositionella och i högre utsträckning respekterar MR, yttrande- och pressfrihet än diktaturer. Det finns emellertid studier som visar att stater, trots att de ”experimenterar” med demokratiska institutioner, ändå bryter mot MR, yttrande- och pressfrihet och att demokrati långt ifrån är en garanti för rättigheter. Detta fenomen kan kallas hybridregim, pseudodemokrati eller illiberal demokrat och innebär en svårklassificerat regim, ofta med institutionell demokrati men med

bristande respekt för MR, och press- och yttrandefrihet. Detta är en intressant problematik och väldigt tydlig i Turkiets fall, därför vill vi analysera Turkiet utifrån de här frågorna. Vi hoppas även komma fram till några generella slutsatser angående hybridregimer (Mousseau 2006 s. 300).

1.2 Teori och perspektiv

Demokratiprocesser och konsolideringsproblematik är oerhört komplexa frågor. Det är svårt att peka på vilka områden och frågor som är de viktiga. Vi har identifierat tre kärnområden som utgångspunkt för vår analys. De här områdena är särskilt viktiga och centrala, tror vi, för att analysera konsolideringsproblematiken. Det är tre områden som alla är väldigt centrala för demokratisering. Vi baserar vårt urval på Jean Grugel som i *Democratization – a critical introduction* tar fram en teori för analys av demokratiseringsprocessen. Grugel menar att flera tidigare demokratiseringsteorier dras med betydande brister. Framförallt menar hon att tidigare teorier alltför snävt fokuserar på antingen struktur eller aktör. Grugels teori vill i ett holistiskt perspektiv se aktören i strukturen (Grugel 2002 s. 67). De tre områdena är:

- Staten
- Civilsamhället
- Globaliseringen

Det går att på olika sätt ifrågasätta vår teori. Stämmer det verkligen att dessa tre områden är särskilt viktiga? Det går även ifrågasätta om det är något av de här tre områdena som är centralt överhuvudtaget. En marxist skulle kunna mena att begrepp som klass, etnicitet, genus och makt, som helt lämnats ute i vår uppsats, är av en central betydelse. Å andra sidan skulle en liberal teori kunna lyfta fram den fria marknadens roll samt begrepp som interdependens och så vidare.

Ytterligare kritik som skulle kunna lyftas fram mot vår teori är att den är ett väldigt trubbigt analysinstrument för att analysera demokratisering. Det blir svårt att identifiera till exempel kausala mekanismer. Risken finns att man målar en för bred bild av demokratiseringsprocessen.

Vi menar ändå att de tre områdena är centrala för att förstå problematiken i Turkiet. Det kan vara svårt att identifiera de tre områdenas relation till varandra. Staten är ju till exempel en synnerligen viktig aktör i relation till civilsamhället. Vi anser ändå att uppdelningen är ett bra sätt att strukturera uppsatsen.

Vi kommer främst att analysera olika eliters roll i utvecklingen. Detta beror till stor del på att Turkiets politiska liv till stor del styrs av eliter, dels i partier, dels i statsapparaten. Sätillvida har vi ett uppifrånperspektiv.

1.3 Metod och material

Vår uppsats är en *teorikonsumerande fallstudie*. Vi har använt oss av en teori för att strukturera och analysera vårt material. Även om vi kommit med egna ändringar och justeringar har vi inte ambitionen att göra ett teoribyggande arbete. För att strukturera vår fallstudie har vi valt att analysera tre kärnområden i demokratiseringsprocessen – stat, civilsamhälle och globalisering.

Peter Esaiasson m.fl. underkänner fallstudien som metod. De menar att det alltid görs någon form av jämförelse. Lennart Lundquist tar emellertid fallstudien i försvar. Han menar att det uppstått ett växande intresse för fallstudien, vilket måste ses mot bakgrund av kritik mot en positivistisk vetenskapssyn. Vi ansluter oss till Lundquist. Vi tror att en fallstudie har relevans för att analysera en demokratiseringsprocess (Lundquist 1993 s. 105, Esaiasson m.fl. 2005 s. 119)

Det är ett kumulativt arbete såtillvida att vi har förlitat oss på sekundärmaterial. Först och främst har vi använt oss av artiklar från vetenskapliga tidskrifter, framförallt när det gäller själva analysdelen. När det kommer till teori har Jean Grugels *Democratization – a critical introduction* varit vägledande. Dessutom har vi i det här avseendet har stor nytta av *Metodpraktikan – konsten att studera samhälle, individ och marknad* Peter Esaiasson m.fl. samt Lennart Lundquists *Det vetenskapliga studiet av politik*.

Vi har varit hänvisade till materialet på det viset att våra förkunskaper om Turkiet var relativt grunda. Det är i ett sådant fall viktigt att fråga sig om materialet är tendentiöst. Det har varit intressant att se hur utvecklingen i Turkiet beskrivs på diametralt olika sätt. Binnaz Toprak menar att Turkiet efter 1983 präglats av en ökad demokratisering och ekonomisk liberalisering. För henne råder inga tvivel om att Turkiet verkligen är en demokrati; det som behövs är ”ökad öppenhet”, ”ökat deltagande” och så vidare. Mousseau, däremot, hävdar att den ekonomiska liberaliseringen sedan 1983 inte varit så genomgripande som hävdats från officiellt håll. Hon spårar även Turkiets bristande engagemang för MR till den otillräckliga ekonomiska liberaliseringen (se Toprak 1996 och Mousseau 2006).

1.4 Begreppsdiskussion

Det finns många begrepp i vår uppsats som är mångtydiga och komplexa. Därför är det nödvändigt med en omfattande begreppsdiskussion. Vi vill förklara dels vad vi menar med begreppen och hur vi kommer att använda dem, dels diskutera problematiken som omger dem.

1.4.1 Demokrati och demokratisering

Demokrati och demokratisering är två av de viktigaste begreppen och forskningsområdena inom statsvetenskap, och samhällsvetenskap överhuvudtaget, idag. Trots detta, eller kanske på grund av detta, finns det ingen samstämmighet i forskningssamhället om vad demokrati är. Det är ett begrepp med en mängd olika

betydelser, kort sagt ett begrepp som är ordentligt omtvistat. I vår uppsats är det omöjligt att ta ett helhetsgrepp på begreppet demokrati. I det här avsnittet vill vi först och främst diskutera begreppet med avseende på Turkiet och vad vi menar med det.

Låt oss se närmare på två demokratidefinitioner. Den första kallar vi ”liberal demokrati” och den fick sitt genomslag efter andra världskriget. Lipset har gett en definition av demokrati som ”institutionella arrangemang för att nå politiska beslut i vilka individer får politisk makt för att bestämma genom en tävlan om folkets röster” (Eickelman 1996 s. xiv). Den här demokratidefinitionen fokuserar på de demokratiska institutionerna och ju mer demokrati, desto mer mänskliga rättigheter. Yttrandefrihet och andra friheter och rättigheter finns inte som mål i sig utan som medel att garantera rättvisa val. Enligt Lipset är det fråga om antingen – eller. Demokratiskt styre finns eller så finns det inte. (Eickelman 1996 s. xiv, Grugel 2002 s. 17, Mousseau 2006 s. 303).

Liberal demokrati var det dominerande perspektivet fram till mitten av 1990-talet. Den andra demokratidefinitionen har fått ökat inflytande de senaste tio åren. Företrädare för den här definitionen argumenterar för att en för exkluderande demokratidefinition missar viktiga processer, särskilt sådant som händer ”under ytan”, till exempel civilsamhällets roll i demokratin. Dessutom kan regimer med ett instabilt förhållande till MR klassas som demokratier, trots att de uppvisar allvarliga brister. Därför vill de lägga ”substantive rights”, till exempel MR, yttrande- och pressfrihet, till de formella reglerna och institutionerna. Grugel menar att demokrati existerar där det finns folkligt stöd, omfattande deltagande, ansvarsutkrävande och att rättigheter, tolerans och pluralism finns och följs (Grugel 2002 s. 7). Det är den breda definitionen av demokrati vi kommer att använda oss av. Demokrati är både formella institutioner, till exempel val, men även MR, press- och yttrandefrihet.

Med demokratisering menar vi ökat och fördjupat deltagande samt stärkande av de demokratiska institutionerna. Dessutom innebär det att länder överhuvudtaget går från diktatur till ett demokratiskt system. Det tangerar alltså begreppet konsolidering något. Det är emellertid inga synonymer. Till exempel kan en redan konsoliderad demokrati demokratiseras ytterligare.

1.5 Transition och konsolidering

Före 1990-talet var transitionen, själva övergången från diktatur till demokratiskt system det som intresserade forskarna mest. Centralt var fokusering på de demokratiska värdena och tanken att andra demokratiska värden som mänskliga rättigheter, yttrandefrihet och pressfrihet kom i ett senare skede, kanske inte per automatik följt av val men näst intill. Det går att se fokuseringen på transitionen analogt med den smala demokratidefinitionen, både innehållsligt och idéhistoriskt.

Efter att många demokratiseringsprocesser på olika sätt misslyckats i den tredje världen sedan 1970-talet och framåt, samtidigt som det under 1990-talet uppstått en mängd nya demokratier, är forskarsamhället idag mer intresserat av

den demokratiska *konsolideringen*. Med konsolidering menas att det demokratiska systemet blir stabilt efter den initiala övergången, att demokratin blir långvarig och att demokratin institutionaliseras. Juan Linz menar att konsolidering inträffar när ingen av de stora politiska aktörerna, partierna, organiserade intressen eller institutioner anser att det finns andra alternativ att nå makt annat än på demokratisk väg. Demokrati blir ”the only game in town” (O’Donnell 1996 s. 37, Grugel 2002 s. 3).

Teoretisering kring konsolidering tenderar ofta att ha ett teleologiskt drag. Länder som inte nått fullständig konsolidering ses som problematiska eftersom det tas för givet att länder ”utvecklas” och följer en given, linjär, väg. Demokrati, transition och konsolidering ses som självklara. Det är en syn som är nära besläktad med en positivistisk vetenskapssyn och den smala definitionen av demokrati. Men att det finns stater som i 20 år eller som i Turkiets fall rentav 50 år, varit i ett tillstånd av ”fördröjd ickekonsolidering” visar på det märkliga i det här sättet att tänka (O’Donnell 1996 s. 3).

Eftersom vi använder oss av den breda demokratidefinitionen, där MR, yttrandefrihet och pressfrihet intar en central roll, blir resultatet att Turkiet inte är en konsoliderad demokrati, utan en regim som klarat av transitionen från diktatur men där det demokratiska systemet inte är konsoliderat.

1.5.1 Begreppen i vår modell: stat

Jean Grugel slår fast att demokratisering innebär att bygga en demokratisk stat. Vi använder oss av Max Weber för att definiera vad en stat är: ”staten blir då en politisk institution, vars administrativa stab inom ett givet geografiskt område framgångsrikt hävdar rätten till monopol på legitimt fysiskt tvång för att upprätthålla en viss social ordning.” (Månson 1999 s. 117). Detta är ett grundkrav på en stat. Dessutom bör staten förse medborgare med service och staten bör inte använda onödigt våld mot sina egna medborgare.

Vi tror att en starkt bidragande orsak till Turkiets brott mot MR är en partikularistisk stat. I förvaltningsteori gör man en åtskillnad mellan weberiansk och partikularistisk förvaltning. Med en weberiansk förvaltning menas att på förhand uppsatta regler följs. Tjänstemän i förvaltningen måste kunna utkrävas ansvar. Motsatsen till den weberianska förvaltningen kallas för partikularistisk förvaltning. Detta är inget normativt begrepp på det sättet som weberiansk förvaltning kan sägas vara. I stället vill man med begreppet partikularistisk stat eller förvaltning empiriskt visa hur förvaltningen fungerar – eller snarare inte fungerar (Blomkvist 2001 s. 216 – 217).

Med begreppet partikularism menar vi olika sorters icke-universella relationer såsom patron-klientförhållanden, nepotism och andra beteenden som i ett demokratiskt system skulle ses som korrupt. Mousseau ser en partikularistisk förvaltning som det främsta skälet till att Turkiet inte är en konsoliderad demokrati. Anledningen är att det skapar misstroende och en politisk kultur som inte gynnar demokratiska värderingar. En partikularistisk förvaltning styrs i liten utsträckning styrs av beslutande program eller lagar. Det är inte sällan kontakter

eller pengar som avgör vilka beslut som implementeras Guillermo O'Donnell menar att partikularism är en starkt bidragande orsak till att demokratier inte konsolideras. Ett stort problem blir just när partikularismen finns i det demokratiska systemet och fungerar sida vid sida och i de demokratiska institutionerna (O'Donnell 1996 s. 4, Mousseau 2006, Blomkvist 2001 s. 216 – 217).

Hur kommer vi då att analysera staten i vår uppsats? Vi kommer att fört analysera staten med hjälp av begreppen transition och konsolidering. När vi analyserar konsolideringsproblematiken kommer vi att ha vår utgångspunkt i ett antagande att partikularism försvårar för demokratisk konsolidering.

Vi kommer även att analysera staten i relation till dels etnicitet, dels religion. Skälen till det är att etnicitet och religion ända sedan det Turkiet bildades varit två områden omgärdade av restriktioner och konflikter. Både religiösa och etniska grupper har haft ett mycket begränsat manöverutrymme med inskränkningar i MR, yttrande- och pressfrihet.

1.5.2 Begreppen i vår modell: civilsamhället

Vi har valt att använda oss av Michael Edwards definition av civilsamhället. För Edwards består civilsamhället av tre komponenter som är ömsesidigt beroende av varandra. De tre är *associational life*, *the public sphere* och *the good society*. (Edwards 2004 s. 91) Vi har bestämt oss för att använda de engelska termerna eftersom vi fann det svårt att få en korrekt översättning på begreppen.

Associational life definieras som: sfären där frivilligt samarbete äger rum på ett medborgerligt plan, så som fackliga organisationer, kyrkor, NGO:s, självhjälpsgrupper, fristående medier, sociala rörelser, politiska rörelser, religiösa grupper, professionella grupperingar och affärs rörelser. Dessa nätverk existerar på en ideologisk, religiös, intressebaserad och familjebaserad bas (Edwards 2004 s. 20).

The public sphere är: Allmänna mötesplatser som står till medborgarnas förfogande. Här kan ämnen av skild karaktär debatteras och alla får komma till tals oberoende av social, religiös, kulturell eller etnisk tillhörighet. Kort sagt, en plats där man som medborgare kan ventilera sina åsikter utan risk för repressalier. (Edwards 2004 s. 55)

The good society definieras av Edwards som: Ett samhälle som är starkt och rättvist och som en majoritet av medborgarna anser tar tillvara individens rättigheter och friheter (Edwards 2004 s. 53).

Ett livaktigt *associational life* tar tillvara och innesluter alla medborgare och detta leder i förlängningen till att det blir en drivande kraft i *the good society*. Samtidigt är *the good society* tongivande och nödvändigt för ett självständigt *associational life*. Den tredje komponenten, *the public sphere* är arenan för medborgerlig strävan att bibehålla (eller skapa) *the good society* och också platsen där individer kan organisera sig och mötas för att *the associational life* sektorn ska kunna blomstra (Edwards 2004 s. 91).

1.5.3 Begreppen i vår modell: globalisering

Precis som demokrati är globalisering ett oerhört omtvistat begrepp. Somliga lovsjunger globaliseringen medan andra fullständigt sågar den. En del menar att vi lever i globaliseringens tidevarv medan andra menar att ett sådant påstående är kraftigt överdrivet.

Vi tror att förhållandet mellan globalisering och demokrati är väldigt komplext – globaliseringen leder inte nödvändigtvis till ett gott eller rättvist samhälle; den leder inte till en mer konvergerad och homogen värld. Vi menar ändå att globaliseringen på olika vis *är* påtaglig och central för förståelse av demokratiseringsprocesser men det är viktigt att vara kritisk till både begreppet i sig och de processer vi kallar globalisering. Vi tror att globaliseringen bildar en fond till dagens demokratiseringsprocesser. Därför blir det viktigt att sätta Turkiets globalisering i ett globalt perspektiv. Grugel nämner tre sätt som globaliseringen påverkar demokratiseringsprocessen. De här tre områdena för påverkan kommer att bli vårt sätt att operationalisera globalisering i uppsatsen:

För det första kulturellt genom skapandet av global kommunikation och en global kultur. Nya sätt att kommunicera krymper världen. (Grugel 2002 s. 8).

För det andra ekonomiskt genom att en global politisk ekonomi skapas. Den globala ekonomi innebär att produktion, handel och finans globaliseras. Detta får dessutom politiska konsekvenser (Grugel 2002 s. 118).

För det tredje politiskt på så vis att institutioner för ”global governance” skapas. Detta innebär att nationalstaten försvagas och att ”international agencies and institutions of global governance” ersätter eller fungerar jämte mellanstatliga system. Exempel på sådana organisationer är WTO, Världsbanken, IMF och FN. (Grugel 2002 s. 119).

Gray menar att antagandet om konvergens eller likriktning är centralt i många globaliseringsteorier. Gray skriver att idén om konvergens finns både hos förespråkare för globaliseringen och hos motståndare och vi har sett sådana tankar hos Jean Grugel, där en global politisk ekonomi och en global regim mer eller mindre tvingar på u-länder västerländsk produktion och västerländskt politiskt system (Gray 2001).

Vi tror att samhällen och stater interagerar men detta skapar inte en enda samhällsmodell, liberal demokrati, utan snarare en mängd olika sorters samhällen. Larry Diamond använder ordet hybridregim om den här sortens samhällen som blir svåra att peka ut som antingen demokratier eller diktaturer. Globaliseringens roll i skapandet av hybridregimer är svår att peka ut, liksom vad som är orsak och verkan (se Diamond 2001).

2 Bakgrund

Vår historiska genomgång är indelad i tre avsnitt. Vi ber läsaren att ha i åtanke att det här är vår mentala karta över Turkiets 1900-tal och inte överdramatisera årtalen. Våra gränsdragningar är endast för att åskådliggöra ett långt och i många fall dramatiskt händelseförlopp.

Vi har valt att börja vår historiska genomgång med att kort beskriva moderniseringssträvan i det ottomanska riket under andra hälften av 1800-talet samt grundandet av den nya staten. Därefter följer ett avsnitt där vi kortfattat redogör för en stor del av Turkiets i många fall turbulenta och dramatiska nutidshistoria. Det sista avsnittet är mer ”närsynt” i sitt perspektiv, där vi fokuserar på det nutida händelseförloppet, främst med vikt på MR.

2.1.1 Den nya republiken växer fram -1948

Mot slutet av 1600-talet började det ottomanska riket känna av europeisk expansion inom handel och teknik för att under andra hälften av 1800-talet vara helt i händerna på stormakter från Europa. För att klara av utmaningen från väst började ottomanska sultaner, främst Mahmud II, med ett omfattande reformprojekt, kallat *tanzimat*. De huvudsakliga områdena för denna nydaning, med Västeuropa som modell, var det militära, handel, teknik och byråkrati. Detta är en historiesyn som länge gick stick i stäv med den officiella turkiska. Atatürk såg sig som den store reformatorn och det ottomanska riket som hopplöst omodernt. Skapandet av republiken 1923 innebar ändå inget tvärt brott med det förflutna. Turkiets press, parlament och partiväsendet har alla rötter i det ottomanska riket (de Bellaigue 2001).

Mustafa Kemal Atatürk hade sex ideologiska grundpelare: republikanism, nationalism, laicism, populism, etatism och reformism. Av dessa var de tre första viktigast och bildade grunden i Kemalismen, Atatürks ideologi. Republikanism innebar ett brott med den tidigare monarkin i det Ottomanska riket. Republikanism och populism kan tyckas implicera någon form av demokrati men Turkiet var aldrig en demokrati under Atatürk utan en enpartistat. I stället tänkte man sig att den regerande nya eliten kunde uttolka det turkiska folkets vilja.

Nationalismen var oerhört viktig för kemalismen. Målet för den nya eliten var en helt ny, modern nationalstat. Denna skulle bestå av etniska turkar, vilka talade turkiska och bekände sig till en sekulariserad, turkisk, form av islam. Denna sekularisering kallas laicism i litteraturen och ibland Lusanneislam eller turkisk islam (Cornell 2001 s. 33).

Vi tror att det är särskilt viktigt att lyfta fram två aspekter från den tidiga perioden, ungefär 1920 till 1948, när Atatürk dör, i Turkiets historia. För det

första den målmedvetna konstruktionen och skapandet av en turkisk stat och turkisk identitet som upprättades på bekostnad av andra identiteter. 1915 genomförde turkiska nationalisterna massmord på armenierna och drygt 200 000 människor dog. Händelsen är än idag politisk dynamit i Turkiet. En turkisk identitet mejslades ut, först och främst i konflikten med armenierna men senare även i och med konflikter med greker och kurder (de Bellaigue 2001).

För det andra att det aldrig fanns någon demokratiseringssträvan under den här perioden. Det går inte att sätta likhetstecken mellan populismen som förespråkades och demokrati. Det finns en poäng att påpeka att det inte ens var meningen att genomföra demokrati utan att det främsta syftet i stället var *modernisering*. I stället blir det först under tiden efter transitionen som turkiska myndigheter åtar sig att genomföra demokratisering.

2.1.2 Efter Atatürk 1948 - 1997

Efter Atatürks död 1948 genomfördes de första demokratiska valen i Turkiet. Turkiets transition från diktatur till demokrati inträffar alltså i övergången från 40-tal till 50-tal. Transitionen genomfördes inte av politiska partier som representerade socioekonomiska grupper, utan av eliter i statsapparaten, till exempel militären och rättsväsendet. Transitionen innebar inga egentliga större förändringar under 1950-talet. Ett nytt parti, DP, Demokratiska Partiet, vann valen 1954 och 1957, och slog därmed Atatürks parti, RPP, Republikanska partiet (Heper 2002 s. 140, Mousseau 2006 s. 340).

DP hade sin maktbas främst hos landägande eliter. Partiet gick hårt åt media och försökte inskränka yttrandefrihet för motståndare på universitet och i rättsväsendet. Man försökte även bli av med misshagliga personer inom byråkratin och militären genom att tvinga fram avgångar och tidiga pensioner. En starkt bidragande orsak till situationen fanns nedärvd i de konstitutionella arrangemangen, som gynnade det sittande partiet. Systemet skapade starka majoritetsregeringar och en svag, tandlös opposition. (Mousseau 2006 s. 304, Toprak 1996 s. 93).

1960 genomfördes den första militärkuppen i Turkiet. Det skulle följa ytterligare två, 1970 och 1980 och dessutom regimskifte som följde av kraftig påverkan från militären 1997.

Kuppen 1960 skiljer sig från de senare ingripandena genom att militärens syfte var att minska staten och regeringens makt och i stället öka makten i civilsamhället. Målet med den nya konstitutionen, som trädde i kraft 1961 när militären drog sig tillbaka, var att förhindra uppkomsten av maktfullkomliga partier som DP. Dessutom ville man stärka rättsväsendets oberoende och undvika att för mycket makt samlades i händerna på ett parti. Ett proportionellt system inrättades för att garantera flerpartisystemet.

1960-talet präglades av en tilltagande politisk instabilitet och det var de nya konstitutionella arrangemangen som till stor del låg till grund för instabiliteten. Den nya konstitutionen gynnade alltså politiska partier och grupper i

civilsamhället. Dessa saknade dock en demokratisk kultur och ett resultat blev en tilltagande våldsspiral (Mousseau 2006 s. 304 och Toprak 1996 s. 93-94).

1970 försökte militären att stoppa våldsspiralen. Den sittande regeringen tvingades avgå. Åren mellan 1970 och 73 hade Turkiet i princip en militärregim. Tillägg till konstitutionen från 1961 gjordes som gick ut på att begränsa yttrande- och pressfrihet, tillsammans med medborgerliga rättigheter. Dessutom fick ett organ kallat "National Security Council" (NSC), med högt uppsatta representanter från militär och säkerhetsstyrkor, ökad betydelse i beslutsfattandet. Överhuvudtaget stärkte militären sin makt genom kuppen 1970 (Mousseau 2006 s. 305).

Återgången till demokratiskt styre 1973 fick liknande effekter som 1961. Partisystemet blev återigen polariserat och Turkiets politiska liv sades sakna mittfåra; militanta partier och NGOs på de politiska ytterkanterna satte dagordningen. Demokratiska beslutsfattande organ kännetecknas under 1970-talet av dödläge och problem med att ta initiativ och att genomföra fattade beslut. Det politiska etablissemanget stod handlöst när extrema politiska partier och organisationer kämpade för att influera den politiska dagordningen (Barkey 2000 s. 98).

1980 inträffade den tredje militärkuppen. Militären tillsatte en ren militärregim som styrde Turkiet med järnhand i tre år och skrev en ny konstitution 1982. Den nya konstitutionen innebar ytterligare inskränkningar i medborgerliga rättigheter, press- och yttrandefrihet. Militären fick tillåtelse att ännu mer direkt blanda sig i politiken på en rad sätt, bland annat fick NSC ökade maktbefogenheter. Partier och organisationer som baserades på etnicitet förbjöds helt. Dessutom en hade en mängd politiker och företrädare för NGOs fängslats under militärregimen. Statens grepp över skolor och skolplaner hårdnade också. Överhuvudtaget försökte staten genom ett omfattande propagandaarbete stärka värden som kollektivism och nationalism och framförallt avpolitiserat samhället (Mousseau 2006 s. 306-307).

Vad blev då effekterna av militärens massiva ingripande i politiken under början av 1980-talet? Att samhället initialt blev mer ofritt ifrågasätter ingen. Läget efter 1983 är mer svårbeskrivet och det finns diametralt olika röster.

Binnaz Toprak menar att effekten av militärregimen var att starka institutioner skapades vilka i sin tur bidrog till framkomsten av ett livaktigt och hälsosamt civilsamhälle. Hon menar att byggandet av starka institutioner, med start under militärregimen 1980-83, tillsammans med den ekonomiska liberaliseringen under andra hälften av 1980-talet och under 1990-talet, ligger till grund för en tilltagande, lyckosam, demokratiseringsprocess i Turkiet (Toprak 1996 s. 94).

Mousseau hävdar å andra sidan att effekten av militärens ingripande blev att en illiberal demokrati institutionaliserades under 1980- och 90-talet. Först och främst visar detta sig genom en kombination av demokratiska institutioner, som val av parlament och oberoende rättsväsen å ena sidan, och bristande respekt för mänskliga rättigheter samt press- och yttrandefrihet å andra (Mousseau 2006 s. 307).

Det inträffade förvisso demokratiska reformer under 1980-talet och första hälften av 90-talet men dessa fick stå tillbaka för olika former av inskränkningar.

Amnesty International tvekar inte på den här punkten. Binnaz Toprak är inte särskilt trovärdig i frågan, hennes perspektiv är alltför mycket det offentliga turkiska. Militärregimen 1982 cementerade det som vi i vår uppsats främst vill analysera: kombinationen av demokratiska institutioner med brist på respekt för MR och press- och yttrandefrihet.

1990-talet kom att präglas av konflikten med den kurdiska gerillan PKK. Mellan 1984 och 1998 dog ungefär 30 000 människor; civila, militärer och gerillamedlemmar. 1998 greps PKKs ledare, Abdullah Öcalan. Vid det här laget var PKK kraftigt försvagade efter att stödet från bla. Syrien minskat efter Sovjets fall. När Öcalan greps innebar det dödsstöten för det kurdiska gerillakriget, även om enstaka utbrott i form av demonstrationer, oroligheter och bomber ibland inträffar. Konflikten mellan den turkiska centralmakten och PKK har varit mycket allvarlig med avseende på mänskliga rättigheter (Cornell 2001 s. 31).

2.1.3 Turkiet sedan 1997: hur är situationen för MR?

Utän tvivel har Turkiet sedan andra hälften av 1990-talet åstadkommit klara förbättringar inom områdena MR, yttrande- och pressfrihet. Det är emellertid mycket svårt att veta när förbättringarna började och hur genomgripande de faktiskt är. Det är enkelt att svepande säga att ”det blivit bättre” men betydligt svårare att peka på verklig, substantiell, förbättring och när denna tog sin början.

1997 inträffade den första ”postmoderna” militärkuppen i Turkiet. Kuppen kallas postmodern eftersom militären avsatte den sittande regeringen, det islamistiska ”Dygdpartiet”, indirekt genom en kampanj framförallt i media. Sent 1998 greps även Abdullah Öcalan, vilket markerar slutet på den kurdiska gerillan PKKs aktivitet i Turkiet. Därför kan åren kring 1997-1998 ses som startår för reformer i den turkiska statsapparaten. Dessutom erkändes Turkiet som ett kandidatland för EU-medlemskap i slutet av 1999, vilket var villkorat mot att Turkiet genomförde reformer för att stärka MR, yttrande- och pressfrihet (HRW 2001 Cornell 2001 s. 31).

Utvecklingen har emellertid sedan 1997 på inget vis varit spikrak. Till exempel menar Amnesty att det år 2000 inte inträffade några viktiga förbättringar för MR. Mot bakgrund av den kraftiga minskningen av våldsamma attentat från olika grupper missade Turkiet tillfället att göra framsteg. Detta också trots påtryckningar från EU, som erbjöd ett erkännande av Turkiet som kandidatland mot att landet mötte EU:s krav på MR. Turkiska militären var en viktig kraft i det politiska livet och bromsade reformer, särskilt yttrandefrihetsreformer (Amnesty årsrapport 2001).

Även år 2001 var tortyr omfattande och systematisk enligt Amnesty och 2002 blev författare, journalister, fackföreningsmedlemmar, politiker, religiösa ledare och MR-aktivister fängslade och åtalade för sin aktivitet, som med europeisk standard hade fallit under yttrandefriheten. Tortyr fortsatte att vara omfattande. (Amnesty årsrapport 2002 och 2003).

En förbättring verkar dock 2003 inneburet. Recep Tayyip Erdogan kunde tillträda som premiärminister efter att ha varit förbjuden tidigare, trots att han var

partiledare i det regerande AKP, Rättvisepartiet, ett parti med tydlig islamistisk profil. Viktiga reformpaket godkändes av regeringen. Ett stort problem är emellertid implementeringen av nya lagar och reformer; den är oregelbunden och ofullständigt genomförd. Samtidigt fortsatte tortyr i häkten och vid förhör att vara omfattande och yttrandefriheten var kraftigt begränsad (Amnesty årsrapport 2004, HRW årsrapport 2004).

Freedom House menar att ”monumentala reformer” genomfördes 2004 i Turkiet som en förberedelse för EU-medlemskap, men Amnesty är inte lika översvallande optimistiska över 2004. Klart är att nya lagar antogs, men Amnesty menar återigen att implementeringen var inkonsekvent och att lagar som begränsade yttrandefrihet dessutom fanns kvar. Och vidare och värre: tortyr och kränkande behandling fortsatte i turkiska fängelset och framförallt häkten (Freedom House 2005 och Amnesty årsrapport 2005).

De formella lagändringarna som genomfördes 2004 var, bortsett från problemen att implementera dem, signifikativa. Bland annat avskaffades statliga säkerhetsdomstolar och inhemsk lag harmonierades med internationell lag. En ny presslag, ny lag för samling, och en ny brottsbalk infördes. Alla de nya lagarna innebar förbättringar och var mindre restriktiva än föregångarna. Problemet var emellertid, som tidigare, att implementeringen var ojämn och att olika myndighetspersoner ofta helt enkelt motsatte sig de nya lagarna och struntade i dem (Amnesty årsrapport 2005, HRW årsrapport 2005).

Under oktober 2005 började formella förhandlingar för ett turkiskt EU-medlemskap. Ändå fanns stora problem med praktisk implementering av lagar för att harmoniera turkiska lagar med internationell standard under 2005. På olika håll i den turkiska statsapparaten inträffade allvarliga brott mot MR och yttrandefrihet. En mängd lagar som begränsade yttrandefrihet fortsatte också att gälla i Turkiet. Människor som uttrycker missnöje riskerar fortfarande åtal. Tortyr fortsatte att inträffa, särskilt utsatta är personer i häkte. Polis och säkerhetsstyrkor fortsatte att använda övervåld vid fredliga demonstrationer. Dessutom är turkiska myndigheter dåliga på att följa upp rapporter om tortyr, märkliga dödsfall, försvinnanden och övervåld vid demonstrationer. Mycket sällan ställs företrädare för polis och myndigheter till svars (Amnesty årsrapport 2006, HRW 2006).

3 Staten

Staten och dess institutioner är en oerhört viktig aktör i turkiskt politiskt liv. Staten har under de 50 år som Turkiet haft demokratiska institutioner både varit en motor för ökad demokratisering och en bromskloss. Det var eliter i staten som bestämde att steget skulle tas från auktoritärt styre till demokrati. Samtidigt är det eliter i institutioner och förvaltning som agerar för att bromsa demokratisering sedan 1980-talet och idag. Vi tror att partikularism, tillsammans med statens relation gentemot etniska grupper och religiösa samfund, är viktiga anledningar till att demokratisk konsolidering försvårats.

3.1 Transition

Det är viktigt att framhålla hur transitionen i Turkiet såg ut. Den genomfördes av eliter i statsapparaten och inte av partier som företrädde socioekonomiska grupper med folklig förankring. Transitionen genomfördes inte därför att grupper i samhället ville ha ökat inflytande och en öppnare regim. Steget från auktoritärt till demokratiskt system togs därför att eliter i statsapparaten ville det. Senare, under framförallt 1970- och 80-talet men även idag, har eliterna i statsapparaten varit ambivalenta i sin inställning till demokratisering och oftast motverkat demokratisering (Heper 2002 s. 146, Mousseau 2006 s. 304).

En allvarlig konsekvens av att det var en byråkratisk elit och inte politiska aktörer som drev på transitionen är att politik i Turkiet utvecklats till en konflikt mellan politiska eliter och eliter från staten. Gapet mellan de statliga eliterna och politiska eliter har fått allvarliga konsekvenser för demokratisk konsolideringen, och olika företrädare för staten har haft en minst sagt misstänksam inställning gentemot politiker och partier. Två talande samtida exempel är den ”postmoderna” militärkuppen 1997 och förbudet mot Erdogan att tillträda som premiärminister, vilket upphävdes 2003 (Heper 2002 s. 140).

Politiska partier har alltså en svag ställning inom politiken i Turkiet medan olika grupper i statsapparaten, främst militären, är desto viktigare aktörer. Ett stort problem är att partierna är elitbaserade och djupt rotade i ett patron-klientsystem. Det fanns inget demokratiskt alternativ till de statliga eliterna som genomförde transitionen. Länken mellan politiska partier och sociala grupper är svag i det turkiska samhället. Politiska partier är inte demokratiska själva utan toppstyrda – demokrati inom partierna förekommer knappast. Politiska partier formar sin dagordning efter populistiska ställningstaganden, genom att förvissa sig om stöd från klienter och genom band till en viss region eller religion (Mousseau 2006 s. 311, Heper 2002 s. 145).

Patron-klientförhållanden har en månghundraårig tradition på den anatoliska halvön, långt innan Turkiet blev till som stat. Under den ottomanska perioden spelade staten ingen aktiv roll i patron-klientförhållanden. Snarare var det olika godsägare som kontrollerade klienterna. Transitionen från diktatur till valdemokrati under 1950-talet fördjupade emellertid statens roll i patron-klientsystemet. Staten tog helt enkelt delvis godsägarnas roll i patron-klientsystemet. Det politiska etablissmanget började allokera resurser mindre efter makroekonomiska behov och mer efter behov hos politiska supporters (Mousseau 2006 s. 311).

Genom transitionen blev visserligen demokrati "the only game in town" i Turkiet, men det var ett spel som hade helt andra regler än i till exempel Västeuropa (Heper 2002 s. 147). Vi ser hur aktörers beteende under transitionen har bidragit till genomgripande strukturella problem för dagens demokratiska system i Turkiet och försvårat konsolidering. Transitionen grundlade och förde med sig 1) byråkratiska eliters omfattande roll i politiken. 2) en djupgående splittring mellan politiska eliter och byråkratiska eliter. 3) politiska partier med svag förankring hos grupper i samhället. 4) att staten fick en fördjupad och mer omfattande roll i patron-klientförhållanden.

3.2 Konsolidering

Vi tror att klientelism hindrar medborgare i Turkiet från att utöva sina medborgerliga rättigheter eftersom de blir fastlåsta i strukturella och ojämlika relationer. Vi har i vår historiska genomgång, "Demokratisering i Turkiet", visat att implementeringen av lagstiftade reformer dröjer och att myndighetspersoner trots nya lagar följer gamla. Formella regler väger inte särskilt tungt i det turkiska samhället. I stället är det informella beslutsvägar och kontakter som räknas. Vi vill nu visa hur partikularism i det turkiska samhället starkt bidragit till en odemokratisk kultur, både i statsapparaten och hos medborgare (Grugel 2002 s. 181).

Patron-klientsystem gör att stora grupper i det turkiska samhället blir beroende av klientelism. Ett resultat av detta är att håller fast vid kollektiva värderingar i stället för en mer individualistiskt präglad identitet som skulle kunna gynna en mer demokratisk kultur. Samtidigt är de demokratiska institutionernas koppling till medborgarna svag (Mousseau 2006 s. 321, Grugel 2002 s. 180).

Partikularism för med sig att den mycket viktiga beteendemässiga, rättsliga och normativa distinktionen mellan offentligt och privat rum inte finns eller är suddig. Detta, tillsammans med en orättvis reglerad ekonomi, för med sig ett system präglat av klientelism, "rent-seeking" och ett nollsummespel mellan olika grupper. Regeringar präglade av självintresse och sekterism har fördelat resurser med "in-group loyalties" som utgångspunkt (O'Donnell s. 5, Mousseau 2006 s. 317).

Jämte partikularismen är ändå formella lagar och institutioner viktiga. I parlament, i rättsväsendet och i regeringen följs ritualer och diskurser som om

formella regler var de huvudsakliga normkällorna. O'Donnell menar att detta resulterar i två konsekvenser: genom att hålla fast vid det formella ramverket skapas också krav på att de formella reglerna följs och att en "public-oriented government" fortfarande finns. Det ofta tydliga hyckleriet gentemot formella regler gör att demokratiska institutioner ses på med misstänksamhet och cynism av medborgarna. Följden blir att partikularism tas för givet och ses som det främsta medlet att nå politisk makt. I sådana regimer är partikularism en viktig del av systemet och lever sida vid sida med de demokratiska institutionerna (O'Donnell 1996 s. 5).

Sammanfattningsvis innebär kombinationen av institutionaliserade val, partikularism som en viktig politisk institution samt gapet mellan formella regler och politiska institutioners faktiska agerande att politisk auktoritet inte uppfattas som representativ utan delegerande. Det för med sig en anti-individualistisk uppfattning av politik. Patron-klientsystem gör att stora grupper i det turkiska samhället blir beroende av klientelism och därför håller fast vid kollektiva värderingar i stället för en individualistiskt präglad identitet som skulle gynna en mer demokratisk kultur. Det är mot bakgrund av detta man måste se brott mot MR, press- och yttrandefrihet trots demokratiska institutioner (Mousseau 2006 s 321, O'Donnell 1996 s. 7).

3.3 Etnisk identitet

Vi menar att turkisk identitet och etnicitet är en nyckelfråga för turkisk demokratisering. Etnicitet är ett område där den turkiska staten varit mycket brutal, med sin nationalism som bakgrund. Det är framförallt i kriget mot kurdisk gerilla som turkiska militärer, poliser och andra myndighetspersoner gjort sig skyldiga till att bryta mot MR, press- och yttrandefrihet. Fortfarande rapporterar exempelvis Amnesty och HRW om frekventa övergrepp i de kurdiska, sydöstra delarna av Turkiet. Fortfarande arresteras och åtalas kurdiska politiker och representanter för NGOs. Fortfarande kan någonting så till synes oskyldigt som barnböcker på kurdiska vålla problem. Därför är statens relation till etnicitet och då särskilt kurder väldigt viktigt för att diskutera MR, press- och yttrandefrihet (Kasaba & Bozdogan 2002 s. 2, Cornell 2001 s. 31, Toprak 1996 s. 112).

Under 1920- och 30-talet konstruerades en turkisk identitet och Turkiets och Centralasiens historia skrevs om för detta syfte av ideologer och historiker i Turkiet. Det är viktigt, tror vi, att påminna sig om att detta inte var så mycket handlade om verkliga förhållanden som en vision. Nationalismen som ideologi var en oerhört viktig kraft när det moderna Turkiet föddes (Smith 2005 s. 440-441, Cornell 2001 s. 31).

Trots två årtionden av väpnad konflikt och tusentals dödsoffer är öppen konfrontation i det turkiska samhället mellan turkar och kurder, under omständigheterna, minimal. Många högt uppsatta tjänstemän, politiker och affärsmän är av kurdiskt ursprung. Detta låter ju bra om det inte vore för att de avkrävs sin kurdiska identitet. Även om öppen diskriminering idag är ovanlig slår

staten ned på minoritetsinstitutioner och minoritetskulturer på ett otal sätt. Att bekänna sig till majoritetssamhället är a och o. Ett resultat är att etnisk dominans förkläds till integration i staten (Cornell 2001 s. 32, Smith 2005 s. 439, s. 448).

Nationalismen var som sagt viktig vid skapandet av den turkiska republiken. På sätt och vis var den inkluderande: alla som ville bli turkar kunde bli det. Men den hade och har en exkluderande sida som slår hårt mot oppositionella: för att bli turk krävdes att underkasta sig turkisk kultur och turkiskt språk. Den turkiska nationalismen gav ingen lösning till dem som inte var beredda att underkasta sig den nya identiteten (Cornell 2001 s. 34). Detta blev ett stort problem för kurderna eftersom de skilde sig från stora delar av den övriga befolkningen på grund av språk och en egen klanbaserad samhällsstruktur.

PKK och det kurdiska upprorets långvarighet kan förklaras av två orsaker. Dels har PKK varit bra på att fånga upp kurdiskt missnöje gentemot den turkiska centralmakten. Dels fick PKK, under Kalla kriget, ett betydande stöd från Östblocket och framförallt Syrien, ärkefiende till Turkiet. De kurdiska delarna, de sydöstra, har hamnat efter övriga Turkiet socioekonomiskt och med avseende på ekonomisk utveckling. Detta beror på ett kvarhållande av stamstrukturer men framförallt på den turkiska statens politik gentemot de kurdiska delarna (Cornell 2001 s. 41).

3.4 Religiös identitet

Förhållandet mellan den Turkiska staten och islam är komplext. Folkmängden i Turkiet uppgår idag till mellan 62 och 65 miljoner människor, varav 95 % är muslimer. En majoritet av befolkningen är alltså muslimer, men Turkiet är en sekulär stat. Landet är den enda muslimska nationen, jämte Senegal, som har sekularisering inskrivet i sin konstitution. Niyszin Öktem menar att i en nation där en klar majoritet av befolkningen är religiös, blir det i praktiken problematiskt att sammanföra en sekulariserad statsapparat med de värderingar och normer som återfinns hos medborgarna (Öktem 2002 s. 371-373).

Under Turkiets formativa period stängdes religiösa ordnar och institutioner ner, ett västerländskt lagsystem infördes och religiös skolning förbjöds, allt i sekulariseringens namn (Turam 2004 s. 264.) Den nya sekulariserade Turkiet trängde bort religionen från den beslutsfattande arenan och in i civilsamhället. Ihsan D. Dagi menar att den minskade religiösa friheten i anknytning till modernisering och sekularisering ledde till att väst blev synonymt med religiöst förtryck och övergrepp. Den sekularisering och modernisering som inkorporerades ovanifrån av Atatürk härstammade ju från västerländska koncept och därför blev också den generella attityden gentemot väst negativ. En konsekvens av detta är att den tidiga muslimska identiteten därför till stor del byggdes på avståndstagande gentemot västerländskt tänkande (Dagi 2004 s. 137-138)

Enligt Dagi har detta dock förändrats. I kampen mot en allsmäktig statsapparat och en maktfullkomlig militär menar Dagi att demokrati och även väst numera ses

i ett positivt ljus av en majoritet av den muslimska befolkningen. Demokratiska institutioner skulle utgöra ett skydd för medborgaren eftersom de innebär folkligt och ökade civila rättigheter och friheter. Enligt Dagi så har väst därmed gått från att vara en fiende till att bli en medsvurne i kampen mot den auktoritära staten och dess repressalier och sanktioner gentemot minoriteter och olikvärdande (Dagi 2004 s.143).

Turam illustrerar med Gulen-rörelsen som ett exempel på en civil rörelse som trots sina rötter i islam strävar efter demokrati. Gulen är den största islamistiska rörelsen i Turkiet och är även internationellt erkänd. Rörelsens attityd liknar den man kan hitta i det nu regerande Rättvisepartiet, särskilt vad det gäller synen på väst, sekularisering, demokrati och EU. Rörelsen eftersträvar en demokratisk kontext, men vill behålla sina rötter i islam. Organisationen har som mål att vitalisera religionen genom storskaliga, civila samhällsprojekt som grundar sig i utbildning, handel, näringsliv, media och medicin. Turkisk islam kan därmed anses ha gått från att vara en negativ faktor i den turkiska demokratiseringsprocessen, till att istället vara någonting positivt och utvecklande (Turam 2004 s. 264-265).

4 Globaliseringen

Binnaz Toprak hävdar att det inhemska politiska klimatet är viktigare för demokratiseringsprocessen än vad krafter utifrån är, exempelvis EU-förhandlingar. Det rör sig alltså om en internt driven demokratisering. Vi tror att interna faktorer spelar en stor roll men det går inte undgå att se hur externa faktorer, som EU och Världsbanken, spelar en stor roll för Turkiets utveckling. Globalisering handlar om externt inflytande på demokratiseringsprocessen (Toprak 1996 s. 104).

Vi nämnde i begreppsdiskussion att det finns tre sätt som globaliseringen påverkar demokratiseringsprocessen på: kulturellt, genom skapandet av en global politisk ekonomi och genom uppkomsten av ”global governance”.

4.1 Global kultur

En mängd olika nya tjänster inom handel, kommunikation och finans finns att tillgå för Turkiet. Detta innebär oundvikligen ökad kontakt med omvärlden, vilket kan antas i första hand gynna en demokratiseringsprocess. Globaliseringen påverkar demokratiseringsprocessen kulturellt genom skapandet av global kommunikation och en global kultur. Globaliseringen har förändrat Turkiet på ett påtagligt vis menar Kasaba och Bozdogan. Detta syns inte minst på den fysiska miljön i storstäderna. Ett nytt Istanbul, Turkiets ekonomiska motor, växer fram. Globaliseringens geografi representeras av lyxhotell, snabbmatsrestauranger, mässhallar, gallerior, köpcentrum, biografkomplex och modebutiker. Detta visar på ett nytt, post-kemalistiskt samhälle, på samma vis som järnvägsstationer, regeringsbyggnader, skolor och postkontor symboliserade kemalismen under 1930-talet (Kasaba & Bozdogan 2002 s. 17-18).

4.2 Global politisk ekonomi

Den andra faktorn är uppkomsten och skapandet av en globalt politisk ekonomi, som har både ekonomiska och politiska effekter. Transnationell handel, produktion och ägande är inget nytt i sig men förekomsten och omfattningen har ökat efter 1989.

Turkiets ekonomi dominerades från 1940-talet och fram till andra hälften av 1980-talet av importsubstitution med kraftig protektionism. Staten kontrollerade och manipulerade ekonomin med olika instrument såsom tullar, kvoter, skydd av

Liran, subsidier och så vidare. En vanlig föreställning är att Turkiet efter att militären trädde tillbaka 1983 kraftigt liberaliserade ekonomin vilket senare har lett till ökat deltagande, öppnare klimat och en lyckosam demokratiseringsprocess (Toprak 1996 s. 98)

Vi tror att det finns skäl att ifrågasätta den här bilden. Dels på grund av att Turkiet under 1980-talet och 1990-talet flagrant bröt mot mänskliga rättigheter, press- och yttrandefrihet. Det verkar alltså inte som att den ekonomiska liberaliseringen lett till ett friare samhälle. Dels finns det skäl att i grunden ifrågasätta om den turkiska ekonomin verkligen liberaliserades under särskilt stor omfattning under 1980-talet och 1990-talet. Det finns empiriska skäl som starkt talar emot detta (Mousseau 2006 s 307-308).

4.3 Global governance

Det tredje sättet som globaliseringen påverkar demokratisering på är uppkomsten av olika globala institutioner, ”global governance”, och deras ökade makt. Konkreta exempel är de strukturanpassningsprogram Världsbanken låtit Turkiet undergå samt de reformer Turkiet först genomförde för att få börja förhandla om EU-förhandlingar och sedan de reformer man genomfört för att möta kriterier om fullvärdigt EU-medlemskap.

Turkiet har länge velat närma sig väst och ansökte om EU-medlemskap första gången 1987. Till en början var det eliter i statsapparaten som ville närma sig Europa medan olika politiska grupper och NGOs var skeptiska. Idag är ordningen något omvänd: religiösa och politiska grupper ser EU-medlemskapet som en möjlighet till ökad yttrandefrihet och är därför positiva medan eliter i byråkratin är skeptiska eftersom de är rädda för att reformer kommer att försvaga deras maktposition och de konservativa ideal de företräder.

Sedan februari 2002 har det turkiska parlamentet antagit sju reformåtgärder för att uppfylla Köpenhamnskriterierna för ett EU-medlemskap. 2004 fick Turkiet börja förhandla om EU-medlemskap. EU-kommissionen menade då att Turkiet nått tillräckligt långt för att tillmötesgå det första Köpenhamnkriteriet, att uppfylla EU:s politiska krav om demokrati, MR, rättssäkerhet och skydd av minoriteter. Reformerna har varit relativt lyckosamma och snabba. Europarådet menade att Turkiet har liberaliserats mer de senaste två åren än de senaste tio (Smith 2005 s. 450, www.eu-upplysningen.se).

Amnesty International ifrågasätter den positiva bilden. Amnesty menar att reformarbetet avstannade 2004 och 2005. Dessutom för Amnesty fram allvarliga anklagelser att reformerna är dåligt implementerade och ibland inte efterträds i praktiken. Polisen fortsätter att vara brutal vid fredliga demonstrationer, misshandel fortsätter i häkten och rättssäkerheten i sådana fall är dålig (Amnesty årsrapport 2005 och 2006).

Turkiets EU-förhandlingar är kraftigt villkorade. Dels rekommenderar EU-kommissionen att EU när som helst man anser att Turkiet bryter mot Köpenhamnskriterierna kan avbryta Turkiets EU-förhandlingar. Dels är Turkiets

EU-förhandlingar villkorlösa. Målet är ett EU-medlemskap men det finns inga garantier att förhandlingarna slutar i ett medlemskap. Dessutom, om Turkiet skulle bli medlem kommer detta sannolikt som tidigast ske 2014. EU har alltså helgarderat sig (www.eu-upplysningen.se 2004).

5 Civilsamhället

5.1 Institutionella, historiska och civila faktorer

Vi tror att en viktig del i problematiken är att medborgarna är vana vid en allomfattande, statlig struktur och därför inte ställer sig främmande till ett system med en stark ledare eller militärt styre. Kraven för att skapa ett omfattande civilsamhälle har därför inte varit så omfattande. Paul Kubicek påpekar att den turkiska staten inte var en regelrätt auktoritär stat utan att den officiella strävan efter demokrati har varit en av grundpelarna i statskicket sedan 1950-talet. Det Turkiska ledarskapets politik fördes under demokratiska förtecken och det var därför svårare för befolkningen, civilsamhälle och gräsrotsorganisationer att fokusera på en tydlig, gemensam fiende och att kanalisera sitt missnöje mot statsapparaten. Den politiska eliten var ovan vid att behöva ta hänsyn till en civil sfär och detta ledde till en motvilja, vi skulle vilja beteckna det som rädsla, för vad ett starkt civilsamhälle skulle kunna leda till (Kubicek 2002 s. 762-763, s. 769-770).

Heper menar att ett centralt problem i anknytning till demokratisering och civilsamhälle är militärens utbredda politiska roll. 1982 års konstitution expanderade militärens makt på bekostnad av individuella och grupprättigheter. Han anser vidare att Kemalismen är tätt sammanvävd med de turkiska institutionerna och att arvet efter Atatürk har i sig blivit en bromskloss för demokratisering (Heper 2002 s.140–141).

Thomas W. Smith instämmer i det problematiska med arvet från kemalismen. Han påpekar att på grund av det moderna Turkiets härstamning i den kemalistiska ideologin, så är det naturligt för statsapparaten att motarbeta skillnader i samhällsgrupper och att förtrycka gräsrotsorganisationer, istället för att uppmuntra till multikulturalism och aktörer i civilsamhället (Smith 2005 s. 451-452).

Turkiet är förankrat vid sina historiska rötter. Den politiska eliten är ovan vid att dela med sig av makten och befolkningen är i sin tur ovan vid att avkräva staten sina rättigheter i form av ökade friheter i civilsamhället.

5.2Komponenter i utvecklingen

Sheri Berman understryker att det inte är riskfritt att släppa civila organisationer fria på den politiska agendan. För att skapa ett stabilt och produktivt civilsamhälle

så är statliga åtgärder nödvändiga. Berman anser att det civila forumet inte på egen hand kan överkomma svårigheter och motsättningar grupperingar emellan, utan att det är beroende av en fungerande statlig struktur till hjälp. För att förstå civilsamhällets utveckling måste man analysera de statliga instanser och institutioner som utgör stommen för det civila livet. Hon menar vidare att de största skillnaderna mellan ett bra civilsamhälle och ett dåligt samt en stabil demokrati och en instabil, kan återfinnas just i de institutionella faktorerna (Berman 1997 s. 567).

Berna Turam instämmer. Han menar att samexistens mellan stat och civilsamhälle inte nödvändigtvis leder till demokrati. Turam menar att staten bör koncentrera sig på att skapa organisationer och instanser som har möjlighet att etablera en miljö av social kompromiss istället för polarisering. Utvecklingen av det civila samhället i Turkiet har till stor del skapats av staten och dess rationella byråkrati och detta gör att landets begränsade civilsamhälle är tätt sammanbundet med staten. Han poängterar att för att medborgerliga organisationer ska vara kapabla att förhandla om civila rättigheter och skyldigheter, samt kunna avkräva ansvar från staten, måste den vara självständig i förhållande till denna. För att skapa en grogrund för tolerans, samförstånd och samarbete mellan motsatta ideologiska ståndpunkter menar Turam att staten måste hantera sociala, religiösa, kulturella och etniska skillnader på ett bra sätt. Skulle så inte ske så kan den civila arenan stjälpa mer än hjälpa en demokratisk process (Turam 2004 s. 276-78).

Berman instämmer i Turams åsikt och understryker att ett robust civilsamhälle inte behöver skapa positiva effekter. Risken är istället att en kraftfull civilstruktur faktiskt kan påskynda en demokratisk regims förfall. Den civila sfären är tillgänglig för alla medborgare, demokrater så väl som antidemokrater och det betyder att det civila samhället kan bli ett forum där missnöjda medborgare kommer samman och agerar utifrån sina gemensamma värderingar och åsikter (Berman 1997 s. 565).

Ytterligare en svårighet är att det civila samhället kan öka istället för att minska spänningar grupperingar emellan. I många fall är ju rörelser uppbyggda runt termer av etnicitet, trosuppfattning och klasstillhörighet och i den civila sfären riskerar dessa olikheter att understrykas istället för att överbyggas. Om ett lands institutioner är kapabla att kanalisera strömningarna i den civila sfären på ett konstruktivt sätt stabiliseras demokratin. Vid ett misslyckande är risken att konflikter och våld grupperingar emellan trappas upp och att dessa i förlängningen kan bidra till demokratins förfall (Berman 1997 s. 565, s. 569).

Bermans teori är i högsta grad applicerbar på den Turkiska realiteten. På grund av statens elitutformning så är makten centrerad långt ifrån den civila sfären. Detta leder till att kontakten mellan medborgarna och den styrande eliten är bristfällig. Turkiet försök till en demokratiserings process har pågått sedan 1950-talet, men fortfarande är de demokratiska strömningarna långt ifrån stabilt förankrade i samhällsstrukturen. De statliga institutionerna genomsyras fortfarande av den kemalistiska ideologin som poängterar en stark, elitstyrd centralstat. I takt med att landet öppnas upp av globaliseringen och reformer träder i kraft i anknytning till civila rättigheter är även en tillväxt i den civila sfären tydligt synlig. Det finns dock en fara att de institutionella instanserna inte

är kapabla att följa med i den civila utvecklingen och att utökad polarisering grupperingar och rörelser emellan blir konsekvensen.

För att demokratiseringsprocessen i Turkiet ska kunna stabiliseras är det nödvändigt att kontakten mellan statliga instanser och medborgare utökas. Stabila strukturer måste omge den civila sfären och den konkreta kontakten mellan de politiska partierna och samhällsmedlemmarna måste vara påtaglig.

6 Resultat

Turkiet har de senaste femtio åren haft relativt väl fungerande demokratiska institutioner. Trots detta är demokratin i Turkiet inte konsoliderad och brott mot MR, press- och yttrandefrihet förekommer. För att ta reda på varför har vi gjort en fallstudie av Turkiet. Vi delade in vår analys i tre nyckelområden som vi antog var särskilt viktiga för att analysera Turkiets problematik. Vad har vi kommit fram till?

Det första analysområdet är staten. Statsmakten i Turkiet uppvisar ett ambivalent förhållande till MR, press- och yttrandefrihet. Transitionen från diktatur till valdemokrati förde med sig djupgående strukturella problem, som sedan institutionaliserats. Detta tillsammans med en omfattande partikularism i förvaltningen bidrar till en politisk kultur som starkt försvårar demokratisk konsolidering.

Vidare har Turkiet en mycket problematisk inställning till etniska minoriteter. Nationalism var en grundpelare i grundandet av Turkiet och inställningen till minoriteter har varit drakonisk. Under 2000-talet har situationen förbättrats avsevärt men minoritetsskyddet i Turkiet är fortfarande bristfälligt.

Turkiet har haft en vacklande inställning till religion. Atatürks reformer syftade till att skapa en sekulariserad moderniserad statsapparat, men en majoritet av befolkningen förblev muslimsk. Detta ledde till svårigheter att sammanföra intressen och värderingar mellan staten och medborgarna. Försöken till religiös homogenisering skedde, liksom övergången till en sekulär stat, auktoritärt och över huvudet på medborgarna. Islams makt sågs som ett hinder i processen och religiösa organisationer förbjöds. Turkisk islam kan därmed anses ha gått från att vara en negativ faktor i den turkiska demokratiseringsprocessen, till att istället vara någonting positivt och utvecklande.

Det andra analysområdet, globaliseringen, måste ses som en bidragande orsak till ökad demokratisering. Turkiet vill bli en EU-medlem men förhandlingar om EU-medlemskap är starkt villkorat. Turkiet måste uppfylla Köpenhamnskriterierna, där det första kriteriet handlar om att klara EU:s krav på demokrati, MR, rättssäkerhet och minoritetsskydd. EU bidrar alltså till en ökad demokratisering i Turkiet.

Det tredje analysområdet, civilsamhället, är även det svårbedömt. Statsstrukturen är inte tillåtande gentemot civilsamhället och det gör det svårt för det civila samhället att utvecklas. Strävan efter en demokratisk process utvecklades på elitplan, långt från medborgarnas vardag. Eliten är därför ovan vid att dela makten och medborgarna är ovana att kräva den. Detta är förankrat i den kemalistiska ideologin där det var naturligt att förtrycka civila instanser. Turkiet hade inte heller någon politisk gräsrotsrörelse.

Historiskt har det turkiska civilsamhället varit problematiskt med negativ våldsspiral under 1960 och 1970-talet. Civilsamhället var då politiserat, polariserat och våldsamt. Under 1990-talet har emellertid civilsamhället kommit att spela en allt viktigare roll i demokratiseringsprocessen. HRW, till exempel, menar att det allt starkare turkiska civilsamhället är en viktig positiv faktor för förändring i dagens Turkiet (HRW årsrapport 2004). En slutsats både vad gäller religiösa grupper och civilsamhället är att ett demokratiskt tillvägagångssätt verkar ha blivit dominerande. Detta är ett mycket positivt tecken och centralt för demokratisk konsolidering.

Det är svårt att komma med generella slutsatser om hybridregimer, det vill säga svårklassificerade system med demokratiska institutioner tillsammans med till exempel och brott mot MR. I vår uppsats har vi emellertid märkt att partikularism jämte demokratiska institutioner kraftigt försvårar demokratisk konsolidering. Dessutom är det mycket problematiskt när aktörer i civilsamhället inte följer demokratiska tillvägagångssätt utan i stället använder våldsamma metoder.

7 Referenser

- Amnesty International*, årsrapporter 2001, 2002, 2003, 2004, 2005 och 2006. www.amnesty.org. Samlingssida om Turkiet: <http://web.amnesty.org/report2004/tur-summary-eng> 20 augusti 2006
- Barkey, Henri J, 2000. "The Struggles of a 'Strong' State", *Journal of International Affairs* vol. 54 no. 1, s. 87-106.
- de Bellaigue, Christopher, 2001. "Turkey's Hidden Past", *The New York Review of Books*. Vol 48. Nr. 4. <http://www.nybooks.com/articles/14094>. 07 juni 2006
- Berman, Sheri, 1997. "Civil Society and Political Institutionalization", *The American Behavioral Scientist*, vol. 40, no. 5, s. 562-574.
- Blomkvist, Hans 2001 i Rothstein, Bo (red.), 2001. *Politik som organisation – förvaltningspolitikens grundproblem*. Tredje upplagan. Stockholm: SNS förlag
- Cornell, Svante, 2001. "The Kurdish Question in Turkish Politics", *Orbis*. Vol 45. Nr. 1 s. 31-47
- Dagi, Ihsan D, 2004. "Rethinking Human Rights, Democracy, and the West: Post-Islamist Intellectuals in Turkey", *Editors of Critique*.
- Diamond, Larry, 2002. "Elections without Democracy, Thinking about Hybrid Regimes", *Journal of Democracy*, volume 13, nr 2, april.
- Edwards, Michael, 2004. *Civil society*, Polity Press in Association with Blackwell Publishing Ltd,UK.
- Eickelmann, Dale F, 1996. "Foreword" i Norton, Augustus Richard (red.), 1996. *Civil Society in the Middle East*, vol 2. Leiden: E. J. Brill.
- Esaiasson, Peter – Gilljam, Mikael – Oscarsson, Henrik – Wängnerud, Lena, 2005. *Metodpraktikan – Konsten att studera, samhälle, individ och marknad*. Andra upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Freedom House*. Årsrapport 2005. www.freedomhouse.org. 20 augusti 2006
- Gray, John, 2006. "The Global Delusion", *The New York Review of Books*. Vol 53, nr 7. <http://nybooks.com/articles/18931>. 24 april 2006
- Grugel, Jean 2002. *Democratization – a Critical Introduction*. Basingstoke: Palgrave.
- Heper, Metin, 2002. "The Consolidation of Democracy versus Democratization in Turkey", *Turkish Studies* vol. 3 no. 1, s. 138-146.
- Human Rights Watch*, årsrapporter 2001, 2004, 2005 och 2006. www.hrw.org. Samlingssida för Turkiet: <http://hrw.org/doc/?t=europe&c=turkey> 20 augusti 2006.
- Jenkins, Gareth, 2003. "Muslim Democrats in Turkey?" The International Institute for Strategic Studies, spring, *Survival*, vol 45, no. 1, pp.45-66.
- Kadioglu, Ayse, 2005. "Civil Society and Democracy in Turkey: A Study of Three Islamic Non-Governmental Organizations", *The Muslim World* vol 95 nr. 1. s. 23-41.

- Kanra, Bora, 2005. "Democracy, Islam and Dialogue: The Case of Turkey", *Government and Opposition* vol 40, nr 4, s. 515-539.
- Kasaba, Resat - Bozdogan, Sibel, 2000. "Turkey at a Crossroad", *Journal of International Affairs* vol 54, no. 1, s. 1-20.
- Kasapoglu, Aytul – Ecevit, Mehmet, 2004. "Culture and Social Structure: Identity in Turkey", *Human Studies* vol. 27 no. 2, s. 136-167.
- Kubicek, Paul, 2002. "The Earthquake, Civil Society, and Political Change in Turkey: Assessment and Comparison with Eastern Europe", *Political Studies* vol 50, s. 761-778.
- "Köpenhamnskriterierna för medlemskap i EU". *EU-upplysningen*.
http://www.eu-upplysningen.se/templates/EUU/standardRightMenuTemplate___2314.aspx
 29 augusti 2006
- Lundquist, Lennart, 1993. *Det vetenskapliga studiet av politik*. Studentlitteratur: Lund
- Månson, Per, 1999. "Max Weber" i Andersen, Heine – Kaspersen, Lars Bo (red.), 1999. *Klassisk och modern samhällsteori*. Lund: Studentlitteratur
- Mousseau, Demet Yalcin, 2006. "Democracy, Human Rights and Market Development in Turkey: Are they related?" *Government and Opposition* vol 41, nr 2, s. 298-326.
- Nasr, Vali, 2005. "The Rise of Muslim Democracy", *Journal of Democracy*, Volume 16, nr. 2
- O'Donnell, Guillermo, 1996. "Illusions About Consolidation", *Journal of Democracy* vol 7, nr 2, s 34-51.
- "Pippi-böcker kan förstöras i Turkiet", 2006. *Svenska Dagbladet*.
http://www.svd.se/dynamiskt/inrikes/did_13545706.asp. 29 augusti 2006
- Smith, Thomas W., 2005. "Civic Nationalism and Ethnocultural Justice in Turkey", *Human Rights Quarterly* 27, s. 436-470.
- Toprak, Binnaz, 1996. "Civil Society in Turkey", i Norton, Augustus Richard (red.), 1996. *Civil Society in the Middle East*, vol 2. Leiden: E. J. Brill.
- Turam, Berna, 2004. "A Bargain Between the Secular state and Turkish Islam: Politics of Ethnicity in Central Asia", *Nations and Nationalism* vol. 10 no. 3, s. 353-374.
- "Turkiet får grönt ljus av kommissionen", 2004. *EU-upplysningen*.
http://www.eu-upplysningen.se/templates/EUU/NewsArticleTemplate___2756.aspx. 29 augusti 2006
- "Universal declaration of human rights", 1948-1998. *Förenta Nationerna*.
<http://www.un.org/Overview/rights.html> 29 augusti 2006
- Öktem, Niyazin, 2002. "Religion in Turkey", *Brigham Young University Law Review*, s. 371-403.
- Özcan, Gul Berna, 2000. "Local Economic Development, Decentralisation and Consensus Building in Turkey", *Elsevier Science Ltd*.